

POVODOM RASTUĆIH TENZIJA U ODNOSIMA REPUBLIKE SRBIJE I CRNE GORE

Centar za evroatlantske studije iz Beograda (CEAS) se nada da će Zapadna međunarodna zajednica uprkos božićnim i novogodišnjim praznicima s jedne, te složenih dešavanja na Bliskom Istoku s druge strane, naći resurse da obrati adekvatnu pažnju i na rastuće tenzije u odnosima Republike Srbije i Crne Gore. One su izazvane usvajanjem kontroverznog Zakona o slobodi veroispovesti ili uverenja i pravnog položaja verskih zajednica, koji za stupa na snagu u Crnoj Gori 8. januara 2020.

Zakon je posebno problematičan u delovima koji se tiču imovine velikih tradicionalnih verskih zajednica, pre svega Srpske pravoslavne crkve (SPC) imajući u vidu da je pitanje odnosa imovine ostalih tradicionalnih verskih zajednica u Crnoj Gori, vlada regulisala posebnim bilateralnim sporazumima sa tim verskim zajednicama (katoličkom crkvom i islamskom zajednicom u Crnoj Gori na primer). Tenzije su ogolile i druge slabosti položaja Srba u Crnoj Gori o kojima se malo govori na adekvatan način.¹

Kao think tank koji u svom manifestu na prvom mestu ističe prihvatanje principa primata individualnih nad kolektivnim pravima, uz poštovanje onih prava koje pojedinci mogu ostvarivati samo kroz zajedničko delovanje, smatramo da je spomenuti zakon problematičan, te da način usvajanja nije sproveden u dobroj nameri. Ovo se naravno odnosi i na neprihvatljivo nasilničko ponašanje takozvane demokratske opozicije u crnogorskom parlamentu.

Podsećamo predstavnike Zapadne međunarodne zajednice koji komentarišu dešavanja na Zapadnom Balkanu ili direktno učestvuju u donošenju odluka, da veliki broj pravoslavnih vernika u obe države slavi Božić 7. januara. U Crnoj Gori veliki broj pravoslavnih vernika danima demonstrira protiv novog zakona, mahom vrlo mirno i dostojanstveno, i u Srbiji je bilo demonstracija takođe, uz neke neprihvatljive, ali sporadične incidente na koje je adekvatno reagovano, kao što je pokušaj da se zapali zastava Crne Gore.² Počele su da kruže i opasne dezinformacije o crnogorskom angažovanju kosovskih policijskih jedinica u smirivanju tenzija, otvorilo se pitanje nadležnosti NATO (kao da Crna Gora nije i sama članica NATO) što sve zahteva pažnju i adekvatnu reakciju, bez obzira na druge složene okolnosti u svetu.

¹ Vučić: Ne idem u Crnu Goru. B92. Januar 2020. Dostupno na:

https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2020&mm=01&dd=04&nav_category=11&nav_id=1637927

² Ambasador Srbije u Crnoj Gori odbio da primi protestnu notu. Danas. Januar 2020. Dostupno na:

<https://www.danas.rs/politika/ambasador-srbije-u-crnoj-gori-odbio-da-primi-protestnu-notu/>

Za dogogodišnji selektivni pristup analizi stanja i uređenju kolektivnih prava Srba i-ili pravoslavaca u Crnoj Gori, na koji Zapad neretko žmuri, ne bi smelo služiti kao isprika ponašanje etničkih “lidera” Srba u Crnoj Gori ili odnos Srpske pravoslavne crkve prema državnosti Crne Gore. Politizaciji etniciteta i tribalizaciji, procesima koji vode do autokratije kolektivnih identiteta i kočje istinsku demokratizaciju regiona, a sad su i kanal ostvarivanja malignih uticaja trećih strana državnih i nedržavnih, doprinela je uveliko upravo Zapadna međunarodna zajednica, nekad u najboljoj nameri zaustavljanja sukoba. O ovome, kao i o problemima identitetskih politika u regionu, CEAS je intenzivno pisao u izveštaju *Primarni instinkt – Za više NATO-a na Zapadnom Balkanu*.³ Apsurdno, prihvataju ga i navodno mnogi liberalni krugovi u regionu kao i oni na Zapadu koji se predstavljaju kao eksperti za region, u svim drugim slučajevima osim *de facto* u slučaju prava na ispoljavanje srpskog ili pravoslavnog kolektivnog identiteta. To pravo se ne sme arbitrarno uskraćivati zbog zloupotrebe istih devedesetih.

Itekako smo svesni i na to stalno ukazujemo u svojim izveštajima da “etnički lideri” Srba u Crnoj Gori, deluju politički i to navodno demokratski, a vezuju svoju sudbinu za nedemokratske režime kakav trenutno vlada u Rusiji, ne prežuci od opasnih hibridnih operacija urušavanja neupitne crnogorske nezavisnosti ili članstva u NATO. U tome, nažalost, imaju podršku samoproglašene demokratske opozicije u Srbiji. Oni su od izabranih narodnih poslanika u crnogorskom parlamentu ovih dana tražili da se arbitrarno na osnovu njihove etničke ili verske pripadnosti, uzdrže od glasanja o spomenutom zakonu što je apsolutno neprihvatljivo i što najoštrije osuđujemo. Materija koja se uređuje spomenutim zakonom je itekako materija koju država i legitimno izabrani predstavnici svih građana u parlamentu treba da urede, samo bolje nego što se to sad radi. Podjednako su opasni i njihovi pozivi pripadnicima snaga reda i mira u Crnoj Gori da ne deluju po aktuelnim zakonima i u okviru legitimnih komandnih lanaca, već arbitrarno na osnovu toga na koga se zakon primenjuje.

Sporni zakon se usvaja u uistinu vrlo komplikovanim regionalnim i globalnim okolnostima pošto je, u složenom i decentralizovanom sistemu odnosa pravoslavnih crkava, nedavno Ukrajinska pravoslavna crkva dobila nezavisnost od Ruske pravoslavne crkve odlukom Vaseljenske patrijaršije (sedište u Istanbulu), što zasigurno može imati implikacije i na ishod eventualnog sporazuma između Beograda i Prištine, čije skoro postizanje Zapad s razlogom podržava. Mora se imati u vidu da će jedan od velikih elemenata eventualnog kompromisnog multidimenzionog sporazuma biti i položaj Srpske pravoslavne crkve, što zvaničnom Beogradu itekako daje legitimitet da i o dešavanjima u Crnoj Gori, ali i položaju Srba drugde u regionu, ima jasan javni stav. Bolje da ga artikuliše i sprovodi zvanični Beograd koji je u procesu evropskih integracija, nego zvanična Moskva.

---

³ CEAS izveštaj. Primarni instinkt – Za više NATO-a na Zapadnom Balkanu. Septembar 2017. Dostupno na: <https://www.ceas-serbia.org/sr/publikacije/6504-ceas-new-report-basic-instinct-the-case-for-more-nato-in-the-western-balkans>

Stupanje na snagu ovog zakona, pa i tumačenje uzroka i povoda novonastalih tenzija, odvija se i u periodu kada lideri Srbije, Severne Makedonije i Albanije prave istorijske iskorake pokušavajući da, normativno i politički vrlo fragmentiranom, a geografski i demografski malom, regionu pomognu da pametno odgovori na izazove dvadeset prvog veka – olakšavajući kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala, te zajedničkog reagovanja u vanrednim situacijama, kroz inicijativu Mini Šengen. I za Zapad bi bilo šteta da ova inicijativa ne zaživi i zbog pogoršanja odnosa među regionalnim akterima koje može nastati i zbog pristrasnog i površnog pristupa nekih Zapadnih i regionalnih pro-Zapadnih aktera, sklonih da Srbiju po automatizmu unapred krive za sve.

Podsećamo da su Grčka i Severna Makedonija nedavno pokazale mnogo veću istorijsku odgovornost i zrelost postizanjem teških kompromisa i oko podjednako složenih odnosa pravoslavnih crkava mahom sa vernicima iz njihovih država, nego što to sada čini Crna Gora. Srbija i Severna Makedonija imaju svoje izazove zbog odnosa relevantnih crkava, ali se oni rešavaju na manje drastičan način. To je bio način na koji je i Crna Gora rešavala bilateralno odnose sa nekim drugim verskim zajednicama, pogotovu pitanja imovine, pravnog statusa i poreza. To bi bio odgovarajući način da se reši i pitanje sa Srpskom pravoslavnom crkvom u Crnoj Gori, takođe. Naglašavamo, CEAS poštuje sekularnost i ravnopravnost svih verskih i drugih zajednica pred zakonom i smatra prava definisana Ustavom, kao ugovorom svih građana, i primat države neupitnim u odnosu na “starost” postojanja neke zajednice na nekom delu teritorije te države.

Podsećamo u ovom kontekstu i da je u poslednjih par godina Republika Srbija učinila značajne korake u vezi pitanja povratka imovine Jevreja i jevrejske zajednice⁴ u Srbiji, uz podršku i vlade SAD.

Nadamo se da će Zapad nastaviti da pokazuje posvećenost podršci daljoj istinskoj stabilizaciji i demokratizaciji Zapadnog Balkana i tako što ga neće gledati, i o dešavanjima 2020. godine izveštavati i suditi, pa i ovim aktuelnim koji prete da ozbiljno ugroze zdrave odnose Srbije i Crne Gore i destabilizuju region, kroz crno belu prizmu devedesetih. Crno beli pristup u kome su Srbi uvek krivi za sve je i devedesetih, mada tada mnogo utemeljeniji nego sad činio štetu, a sada bi mogao ozbiljno ugroziti dvadeset godina bolnih, ali istinskih napora srpskog naroda u regionu i države Srbije da se suoči sa svojim greškama i ne ponavlja ih, u čemu joj je upravo Zapad mnogo pomogao. Kome bi to tačno bilo u interesu i zašto?

Zato smo posebno ohrabreni nedavnim izjavama predsednika Srbije Aleksandra Vučića i Antonija Godfrija, novog američkog ambasadora u Srbiji, koje redom citiramo:

---

⁴ Senat donosi zakon kako bi preživelim holokausta obezbedio restituciju - Srbija je jedan od pionira u usvajanju sličnog zakona. East West Bridge International. Februar 2018. Dostupno na: <http://www.ewb.rs/editone.aspx?id=457>

“Naše je da poštujemo državu Crnu Goru, da razumemo potrebe i zahteve srpskog naroda.... Srbi su sazreli kao narod i shvatili da ne treba da se okupljaju zato što smo protiv nekog drugog, nego zato što smo za sebe.”

“Moj posao kao ambasadora nije da pobedim na takmičenju popularnosti u Srbiji nego da objasnim politike SAD-a vladi i narodu Srbije, da pomognem Vašingtonu da razume šta se dešava u Srbiji sada, a ne šta je bilo 1999. Da pomognem da Vašington bolje razume da su ti dani prošli i da Srbija ide napred.“

Kroz spomenutu neobjektivnu prizmu, navodeći neretko istorijski netačne analize i argumente, na Srbiju gledaju još uvek i mnogi u regionu i Srbiji, što se najbolje vidi i u nedavnom Apelu 88⁵ javnih ličnosti koje su, po automatizmu, za narastajuće tenzije sa Podgoricom optužili zvanični Beograd. Brine što mnogi među njima imaju uticaja u značajnim krugovima na Zapadu, pa se nadamo da će Zapad i zbog toga obratiti bolju pažnju na aktuelna dešavanja, njihove prave povode i uzroke.

U 2020. godini, posle toliko izručenja Haškom tribunalu i suočavanju sa prošlošću koji Srbija sprovodi kako tako dok ostali kasne, blagonaklon odnos prema “romantičnim mladim nacionalizmima” poput kosovskog, bošnjačkog ili crnogorskog, u odnosu na “zli” srpski, ne može više imati legitimitet. Isto je i sa nedemokratskim potenciranjem malih razlika u svrhu kreiranja novih kolektivnih identiteta. To što je Srbija iz raznih razloga upućena na Rusku Federaciju, ili što su sami politički predstavnici Srba u Crnoj Gori okrenuti aktuelnoj Moskvi, ne znači da zbog toga ne treba da se adekvatno proceni istinski pravni položaj Srba u regionu. Posebno se pitanje kolektivnih prava mora adekvatno otvoriti u Crnoj Gori koja je konstituisana kao država svih njenih građana, bez konstitutivnosti naroda, što smatramo progresivnim i adekvatnim pristupom i bilo bi ga šteta ugroziti, a ugroženost sada dolazi iz zvanične Crne Gore.

I za kraj, ali ne manje bitno, iskreno se nadamo da će politički Zapad pored gore navedenog u doglednoj budućnosti, zarad očuvanja mira i nastavka demokratizacije i rešenja otvorenih nerešenih pitanja kao što je formalizacija odnosa između Beograda i Prištine, imati u vidu i sledeće nedavno iznešene ocene Sergeja Flerea, profesora univerziteta u Mariboru (Slovenija)⁶, u vezi sa spornim zakonom koje smatramo vrlo korisnim za dalju raspravu i delovanje. Ispod su neki od relevantnih navoda:

„Istina, Venecijanska komisija Saveta Evrope nije dala puno primedbi na taj zakonski projekt i u spornom pitanju (utvrđivanja svojine objekata u posedu verskih zajednica) nije dala imperativne upute....Navela je u svom poslednjem mišljenju iz maja 2019. da nije sasvim jasno kako će upravni državni organ da utvrđuje vlasništvo i bila je sumnjičava da li se to valjano može da

---

⁵ Apel za osudu ugrožavanja mira u Crnoj Gori i regionu od strane Beograda. Peticije online. Decembar 2019. Dostupno na: https://www.peticije.online/apel_za_osudu_ugroavanja_mira_u_crnoj_gori_i_regionu_od_strane_beograda__appeal_against_bel_grades_threats_to_peace_in_montenegro_and_the_region

⁶ Crnogorskoj crkvi autonomija unutar SPC. Danas. Januar 2020. Dostupno na: <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/crnogorskoj-crkvi-autonomija-unutar-spc/>

učini. Međutim, Venecijansku komisiju ne interesuje celina ostvarivanja verske slobode, već samo nomotehnički formalni aspekti.

Celinu ostvarivanja verske slobode interesuje, međutim, Evropski sud za ljudska prava, vezano na član 9. Evropske konvencije, koji jemči versku slobodu (i eventualne druge članove koji se odnose na slobodu svojine, na zabranu diskriminacije i sl.). Praksa toga Suda u današnjoj Evropi merodavno je merilo za ocenjivanje zakona koji regulišu versku materiju u evropskim zemljama.

U smislu pitanja promene svojine nekretnina verskih zajednica postoje dve ozbiljne slabosti u Zakonu:

* Zakon ne uzima u obzir da je tokom jednog punog stoleća (od gašenja nezavisne crnogorske države) posednik odn. vlasnik objekata SPC doprinosa njihovom održavanju, njihovoj dodatnoj izgradnji, njihovom čuvanju, i da je na osnovu toga stekao izvesna civilna prava, koja mogu prevazići po obimu i samo pravo prvobitnog titulara. I sam posed, njegov održaj u tolikom vremenskom rasponu, naročito ukoliko je posedovanje bilo u dobroj veri, može dovesti do značajnih prava.

* Evropski sud naročito naglašava da se sloboda vere ne odnosi samo na individualno verovanje, već i na kolektivne akte vere, da verski život teče u zajednici, da je kolektivan i spolja izražen verski život legitiman, dok ozbiljno ne ugrožava druga prava. Dakle, ono što bi se hrišćanski reklo „svedočenje vere“.

To ne znači da verske zajednice nužno moraju biti vlasnice objekata u kojima se odvija verski život, ali oduzimanje svojine objekata verske zajednice nužno krnji, umanjuje slobodu vere pripadnika te zajednice. To jasno proizilazi iz brojnih presuda Evropskog suda, mada baš ovakav slučaj nije postojao u njegovoj praksi.....Dakle, smatra se da je obim verske slobode danas nedopušteno sužavati, osim ako za to ne postoje posebni razlozi, kao što su npr. ugrožavanje zdravlja, vrlo retko ovamo ubraja Sud i javnu sigurnost.

Istina, moguće je u crnogorskom slučaju obnoviti tzv. голу svojinu, dok bi pravo na upotrebu i uživanje plodova SPC ostalo netaknuto, čime se slobode vernika ne bi ugrozile. No Zakon tako nešto ne pominje.

Crnogorski slučaj je paradoksalniji i time što bi se vraćala svojina državi, svojina koja je navodno pripadala državnoj crkvi (koja je bila deo države, pa se navodno vraća prvobitnom vlasniku).

U međuvremenu je nastupila civilizacijska promena. Uvedeno je načelo odvojenosti crkve od države.

Primenom tog načela samo u izuzetnim revolucionarnim slučajevima crkvena imovina je prelazila u svojinu države, dok je pravilo suprotno: da imovina prati instituciju u kojoj se verski život, kojem ta imovina služi, ostvaruje.

Istina, moguće je da se radi o tome da državna vlast smatra da je ovakav zakon dobro imati u džepu za buduće pregovore o nekom „stvarnom“ rešenju. To je vrlo riskantno, jer se previše argumenata o arbitrnosti države dalo drugoj strani.”

Centar za evroatlantske studije

Beograd, 8.1.2020.